

Allianties smeden in living cities

Een schoolbestuur dat zomaar ergens een schoolgebouw laat bouwen? Dat scenario wordt steeds ondenkbaarder. We bouwen geen op zichzelf staande scholen meer, maar *living cities* waarin allerlei partijen samenwerken. Abstracte masterplannen maken plaats voor concrete allianties tussen instellingen die elkaar kennen. De sportvereniging, de woningcorporatie, het theater en de school ontwikkelen samen nieuwe gebieden. En de gemeente, heeft die nog een rol? "Gemeenten moeten creatiever gaan denken." Een discussie.

Tekst Anje Romein Foto's Kees Rutten

Stelling 1 *Schaalvergroting is uit, de kleinschalige school is het hart van de wijk*

Ineke Spapé brengt de eerste stelling in. In haar schoolomgevingsplannen probeert ze er altijd voor te zorgen dat de school bijdraagt aan het functioneren van een buurt. "Als planner ontwerp ik graag een open schoolplein als onderdeel van de openbare ruimte. Het liefst een autoluw gebied, waar kinderen zelfstandig naartoe kunnen. Een centraal plein heeft een functie voor de buurt en geeft de school een boost. Op die manier versterken ingrepen in de openbare ruimte de activiteiten van een school." Marian Zanen hecht ook belang aan de kleinschalige school. Dat kan met de basisschool in de wijk, maar ook met het beroepsonderwijs in de periferie. De tijdelijke huisvesting van De Creatieve Industrieschool op het voormalige NDSM-terrein in Amsterdam illustreert dit. "We hebben een prettige relatie met de omge-

ving. Het is kleinschalig, dat is goed voor het pedagogisch klimaat. Bij binnenkomst is er een conciërge die alle leerlingen bij naam kent. Tegelijkertijd hebben we goed contact met bedrijven in de buurt, zoals IDTV en het EYE Film Instituut." Het is precies de situatie die Edward van der Zwaag graag ziet: "Die samenwerkingsverbanden vind ik het kenmerk van *living cities*: kleinschalige scholen gericht op werkplekken in de omgeving voor praktijkgerichte stages." Waarom waren we er vijftien jaar geleden dan zo van overtuigd dat die enorme schoolgebouwen met eigen praktijklokalen dé oplossing waren? Arbeek: "Een aantal jaren geleden hebben scholen de verkeerde afslag genomen. Alles moest groot om kosten te besparen. Al die vierkante meters voor extra praktijklokalen besteden scholen nu liever aan stageplaatsen bij kappers of bouwbedrijven. In de samenleving zelf." "Er zijn heus wel goede voorbeelden van", verdedigt Michiel Otto de voorma-

lige schaalvergroting. Zoals het ROC van Twente, gevestigd in een prachtig gerestaureerde gieterij. "De beroepsopleidingen waren versnipperd over de regio. Gecentreerd in één mooi gebouw geeft het ROC nu een impuls aan het gebied." Maarten Faber onderschrijft dit. "De school heeft zo'n aanzuigende werking, dat het de motor wordt." Het is een terugkerende beweging, denkt Aarnout Muizer. "Je ziet constant de golfbeweging van klein naar groot. Nu willen we het beroepsonderwijs weer terug naar de wijk. Overigens denk ik dat er meer nodig is voor een krachtig gebied dan alleen een school. Om bewoners te behouden voor een gebied, ook als de kinderen groot zijn, moet je bijvoorbeeld ook cultuurvoorzieningen creëren." Ook Joep Hellinga ziet voordelen in het beroepsonderwijs terug naar de wijk: "Wij hebben een school in een Haagse achterstandswijk ontworpen die een belangrijke functie heeft voor de wijk. Jongeren die al

Michiel Otto en Edward van der Zwaag

DEELNEMERS EXPERTMEETING

Sibo Arbeek

(hoofdredacteur Schooldomein)

Sjoerd Betten

architect KAW architecten en adviseurs

Maarten Faber

hoofd Royal Haskoning Architecten

Joep Hellinga

partner SP Architecten

Aarnout Muizer

directeur / adviseur m3v adviespartners

Michiel Otto

principal consultant Arcadis

Mark Smit

Res Et Smit

Ineke Spapé

directeur / adviseur mobiliteit en ruimte

Marian Zanen

coördinator AV-productie en docent Creatieve Industrie-school

Edward van der Zwaag

onderwijskundige, trainer bij Colourful People

Aanbevelingen

- *Centreer opleidingen waar het werk is en bouw geen kolossale ROC's meer aan de rand van de stad*
- *Zorg voor een open, liefst autovrij plein waar iedereen in de buurt welkom is*

Stelling 2 *Het gebouw is uit, het gebied is in. Voor gebiedsontwikkeling zijn duurzame verbindingen noodzakelijk*

Als het ergens een noodzaak is om allianties te smeden, is het wel in Oost-Groningen. Leerlingenaantallen lopen terug en scholen moeten de deuren sluiten. Sjoerd Betten: "De enige oplossing voor de krimpregio's is, dat scholen de samenwerking zoeken met verenigingen en bedrijven. Dat kan leiden tot concentratie van voorzieningen op één plek."

We moeten wel realistisch blijven, vindt Otto. "Hoezeer het me ook aan het hart

gaat, het is onvermijdelijk dat kleine schooltjes verdwijnen. Gemeenten moeten scholen op regionale schaal herschikken of concentreren op grotere locaties." Als dit maar niet leidt tot grote gebouwen aan de randen van stad of dorp, waarschuwt Muizer. "Want dat heeft tot klassieke drama's geleid. Juist in Nederland kennen we de wijksschool. Kijk naar de Afrikaanderwijk in Rotterdam-Zuid. Daar worden allianties gesmeed tussen scholen, sportverenigingen en welzijn in de wijk. Echte *living cities*." Voor de stad is hiervoor voldoende kritische massa, maar geldt dat ook voor het platteland? Betten ziet wel mogelijkheden. "Voor de leefbaarheid op het platteland en behoud van de bevolking is het nodig dat je voorzieningen als de bibliotheek, school en theater bij elkaar brengt die samen één gebouw optimaal kunnen benutten. Dat brengt keiharde besluiten met zich mee: hier sluiten we de school, daar zorgen we voor bloei. Het betekent dat gemeenten

van school af zijn komen bijvoorbeeld terug om wiskundebijles te geven. Dit is ook de wens van ouders en kinderen: een kleinschalige school dichtbij."

"Je ziet constant de golfbeweging van klein naar groot. Nu willen we het beroepsonderwijs weer terug naar de wijk."

niet moeten denken in budgetten, maar in kansen. Ze moeten het willen zien."

Zanen heeft nog een andere wens voor deze *living cities*. Ze hoopt dat planologen een manier weten te vinden die werk weer zichtbaar maakt, zodat leerlingen betere keuzes kunnen maken. "Ik heb met ze te doen. Er zijn zoveel keuzes en opleidingen, ze hebben geen idee welk beroep erbij hoort. Als we gebieden zó kunnen inrichten dat jongeren er een nauwere band door krijgen met de maatschappij, ben ik voor."

Aanbevelingen

- Smeed allianties met andere voorzieningen, zeker in krimpregio's
- Denk niet in budgetten, maar in kansen

Stelling 3 De rol van de overheid wordt steeds beperkter, maar moet wel faciliterend zijn

Moet de overheid in de ontwikkeling van *living cities* de regie naar zich toetrekken of wordt haar rol juist beperkter en slechts faciliterend? Of is er een andere 'super-regisseur' nodig die alles overziet, zoals kosten, sociale samenhang en historische gebouwen met potentie? Faber ziet voor de gemeente nog steeds de rol van regisseur weggelegd, maar dan moet er wel iets veranderen. "Ze moeten dan ophouden met

projectontwikkelaartje spelen. Gemeenten hebben veel geld verdiend aan de ontwikkeling van projecten die helemaal niet zo duurzaam blijken te zijn. Terwijl het ene kantoorgebouw leegstaat, geven ze alweer een vergunning voor nieuwbouw. Ze moeten weer gaan doen waar ze voor zijn, zoals beleid ontwikkelen voor ruimtelijke ordening, in plaats van snel geld verdienen met de verkoop van grond."

De ene gemeente is natuurlijk de andere niet. Maar de ervaringen van de deelnemers aan de discussie zijn niet allemaal onverdeeld positief. Je kunt je flink in de overheid vergissen, vindt Spapé. "Wij begonnen ons bedrijf in een oude watertoren in een verloederd industriegebied dat langzaam weer aantrekkelijk werd. Allerlei bedrijfjes in de creatieve industrie kwamen erop af. Totdat de gemeente besloot er een containerterminal te vestigen. Terwijl veel positieve initiatieven niet beloond werden met een vergunning, kon dit opeens wel. De gemeente ging toch voor het grote geld in plaats van kwaliteit."

Mooie woorden over maatschappelijk ondernemerschap blijven dan een papieren verhaal.

Volgens Mark Smit moet een gemeente per gebied een andere aanpak kiezen. "Loslaten bij creatieve 'vrijplaatsen' in de stad, maar ingrijpen bij herstructurering. Voor sloop en nieuwbouw moet je de regie strak in handen nemen."

Hellinga vindt het jammer dat gemeenten vaak de creativiteit missen om anders te denken. "Gemeenten zeggen vaak alleen maar nee. Het zou zo'n verbetering zijn als daar creatieve mensen zijn die budgetten en mensen kunnen samenvoegen en die de wil hebben een betere stad te maken."

Smit bespeurt ook een gebrek aan bevoegdheid bij de lokale overheden. "Alle creativiteit is eruit getimmerd. Afdelingen werken apart. Het werkt beter als er één stadsbouwmeester is in een gebied die boven de afdelingen staat en één visie heeft." Waar gemeenten het laten liggen, zijn het vaak architecten die de rol van regisseur op zich nemen en verbinding zoeken met bouwers en ontwikkelaars. Betten: "Onze rol verandert. We doen veel meer dan het ontwerpen van een gebouw. We gaan al in een vroeg stadium in gesprek met de gebruikers en voeden onze projecten met ideeën van onderaf."

v.l.n.r.: Sjoerd Betten, Aarnout Muizer en Marian Zanen

Aanbevelingen

- *Gemeente, doe wat je moet doen: ontwikkel visie voor ruimtelijke ontwikkeling en geef maatschappelijk ondernemerschap een kans*
- *Kies voor elk gebied de passende regie: laat los waar het kan, houd het strak waar het moet*

Stelling 4 *De abstracte regisseur is uit. We moeten zelf onze toekomst vormen.*

Alles van de gemeente verwachten, dat is niet meer van deze tijd. Steeds vaker nemen burgers en organisaties zelf initiatief en verantwoordelijkheid voor hun leefomgeving. Van der Zwaag: "Bibliotheek, muziekschool, kinderopvang of culturele instelling, ze moeten hun krachten bundelen en met elkaar praten. Dan komt er vanzelf beweging in een gebied. Niet afwachten wat de gemeente doet, maar zelf initiatief nemen." De overheid moet dit wel stimuleren, vindt Betten. "De overheid moet creatiever, buiten de lijntjes leren denken en de markt de kans geven meer kwaliteit toe te voegen." Op die manier ontstaan nieuwe gebieden waar functies als wonen, leren, werken en cultuur worden samengevoegd. Makkelijk gezegd, maar hoe maak je bijvoorbeeld van het afgelegen, kale Zeeburgereiland een living city? Otto: "Onder andere door scholen te bouwen voor een korte termijn, flexibel, met de groei mee. Door slim te investeren zorg je voor voordelige exploitatie."

Maatschappelijk ondernemerschap, verbanden leggen, het zijn voorwaarden voor geslaagde gebiedsontwikkeling. Daarbij ontstaat ook langzaam een verschuiving naar mede-verantwoordelijkheid van de gebruikers. Spapé: "In Amerika zie je al steeds vaker dat bewoners zelf het onderhoud en beheer van de openbare ruimte regelen. Bewoners trekken de macht naar zich toe en zijn niet meer afhankelijk van de gemeente. In Nederland zie ik ook mogelijkheden voor dit type beheer en maatschappelijke krachtenbundeling."

Kijk naar Zeeland. Daar zitten ze ook niet te wachten tot de overheid actie onderneemt, maar is sprake van local ownership. Smit: "Ouders pakken het zelf op. Ze zorgen zelf dat onderwijs in hun dorp blijft, zonder dat er een beleidsnotitie aan te pas komt. Nederland is een overgereguleerd land. In die zin is de economische crisis een zegen,

v.l.n.r.: Ineke Spapé, Joep Hellinga, Maarten Faber

Mark Smit

"De overheid moet creatiever, buiten de lijntjes leren denken en de markt de kans geven meer kwaliteit toe te voegen."

nu móeten we wel meer zelf doen."

Betten sputtert nog een beetje tegen: "De overheid blijft ook verantwoordelijk en als ze slim is pakt ze de regie."

Otto: "De overheid moet randvoorwaarden creëren en vervolgens tegen haar burgers zeggen: ga je gang, ik spreek je erop aan als je er een puinhoop van maakt." ◀

Aanbevelingen

- *Voor gemeenten: stap uit het verleden en durf open te staan voor nieuwe concepten*
- *Voor anderen: wacht niet af tot de gemeente iets doet, maar neem zelf het initiatief*

Kijktip: De Slag om Nederland: De school als vastgoedmagnaat / 23 januari 2012 / vpro / uitzendinggemist.nl